

Samhällsservice

Hamnen i Tobermory på Mull är en myndighet som drivs och ägs av lokalsamhället som en icke vinstdrivande organisation. Strax till vänster utanför bilden ligger postkontor och apotek, mitt i bild syns bank och bokhandel, uppe i backen ligger den oansenliga polisstationen och till höger är räddningsstation och färjeläget. Foto Christian Pleijel 2012

Introduktion

Öar är i på många sätt annorlunda samhällen men också olika varandra. Bland de mer än två tusen bebodda öarna i Europa, inklusive de utomeuropeiska regionerna, är 3 länder, 39 är regioner, stater eller provinser, 205 är kommuner och 1 915 är lokala samhällen.

1.453 öar är kustnära, belägna mindre än 12 nautiska mil från fastlandets kust; 301 är på öppet hav, belägna utanför ett lands territorialhavsvattengräns, mer än 12 nautiska mil från kusten; 397 är bundna till det europeiska fastlandet med broar eller tunnlar.

Med all respekt för öar som har broar eller tunnlar till fastlandet – de 45 indikatorerna för detta verktyg passar inte dem. De har inte de geofysiska och ekonomiska utmaningar som öar utan fast förbindelse står inför, och de har mindre eller mer makt att sköta sina egna angelägenheter.

		Politisk dimension			
		Lokal-samhälle	Kommun	Region, stat eller provins	Stat
Geografisk dimension	Transocean	54	3	10	1
	Högsjö	148	87	18	2
	Kustnära	1 339	83	5	0
	Bro	354	29	4	0

Subsidiaritetsprincipen eller närhetsprincipen är en princip som innebär att beslut ska fattas på den lägsta ändamålsenliga nivån. Till detta bör också läggas högre nivåers skyldighet att stödja lägre nivåer. Principen är grundläggande för Europeiska unionens funktionssätt. Principen är att garantera ett rimligt av oberoende för en lägre myndighet gentemot ett högre organ eller en lokal myndighet gentemot staten.

Den primära målgruppen för bobarhetskonceptet är de 1.487 lokalsamhällen och 170 kommuner som är öar utan fast förbindelse. Dessa öar har begränsad förvaltningskompetens, liten egenmakt och vanligtvis en svag representation inför sina kommuner, grevskap, län och

regioner. Det saknas ofta kunskap och förståelse om öarnas begränsningar och de betraktas snarare som en kostnad än en tillgång.

Vilken nivå av lokal förvaltning din ö har är viktigt att ha med när du analyserar indikatorer för offentlig service: daghem, skola, äldreomsorg, sjukvård, fast avfall, skatter och understöd.

Som det står i inledningen till denna handbok måste du ibland fundera över hur du använder, eller om du kan använda, de olika indikatorerna för just din ö. Om ön är mycket liten eller ligger i en skärgård kan indikatorn i fråga inte gå att värdera på din ön – men en väl fungerande tjänst kan istället finnas på grannön. Det är upp till dig och de andra öborna att avgöra om till exempel ”er skola” är skolan på grannön. Om transporterna fungerar bra och alla är nöjda med lösningen är det inget problem, och ni kan göra värderingen därefter. Om det däremot ses som ett problem, kanske ni vill tackla indikatorn på ett annat sätt. Huvudsaken är att beskriva de val ni då gör och varför.

Indikatorer inom området samhällsservice:

(32) Lokal förvaltning

(33) Barnomsorg

(34) Skola

(35) Äldrevård

(36) Hälsovård

(37) Avfall

(38) Skatter och understöd

Indikator 32: Lokal förvaltning

a Motivering

Energi De små ö-samhällen som bobarhetskonceptet är avsett för kan antingen vara en del av en landbaserad kommun, vara en självständig kommun, eller utgöra flera kommuner. Det första fallet är vanligt i norra Europa, det andra är vanligt bland atlantiska öar, och det tredje i Medelhavsregionen.

Den lokala förvaltningen kan vara kommunal, ett ö-råd, nämnd, annat samarbetsorgan eller inget alls. Den styrs av en komplex och svåröverskådlig samling av europeiska, nationella, regionala och kommunala lagar, regleringar, förordningar, anvisningar, initiativ, program och projekt som kan gälla allt från jordbruksstöd, skolor, förnybar energi, bostadshyror, kommunsammanslagningar, barnbidrag, färjornas turlistor och annat som påverkar bobarheten. Förvaltningen kan ha sin tyngdpunkt ute på ön eller inne på land.

Ansvar för öars utveckling och hållbarhet är delat, fragmenterat och svårt att begripa. Vem styr, vem har makt och pengar, vems värderingar styr planering och budgetar?

Med hjälp av indikator 32 mäter vi med vilken grad av självstyre ön förvaltas. Vi försöker förstå i vilken utsträckning öborna kan påverka den offentliga förvaltningen av sin bobarhet.

Samarbete är ett sätt att hitta ekonomiska resurser för att utveckla ö-samhället, utanför den lokala förvaltningens ordinarie resurser. Öar kan samverka på olika sätt, med olika strategier. De utesluter inte varandra, man kan ha flera – om man orkar och har kompetens. Öar kan (1) ingå ett bilateral allians med en stark partner som kan tillföra resurser, (2) ingå ett bredare, multilateralt partnerskap med flera andra liknande öar, eller (3) verka för att det finns lagar och förordningar som ger ön fördelar och skydd i regionala, nationella och EU-sammanhang.

Strategi 1: Bilateral förbindelser

Att samarbeta med en stor partner kan vara smart men kräver att den mindre parten lyckas göra den större parten medveten om sitt värde. Helgoland (indikator 23) tar hjälp av E.ON, RWE och WindMW för att utveckla energi och näringsliv, [Lidö](#) i Stockholms skärgård samarbetar med oljebolaget Neste, Ven (indikator 26) gjorde med hjälp av en lokalekonomisk analys sin moderkommun Landskrona medveten om hur mycket ven-borna konsumerar på fastlandet. Raasay (indikator 30) och dess större grannö Skye har partnerskapet [Skye and Raasay Future](#) (SARF) där de tillsammans söker maximera fördelarna av investeringar på de båda öarna.

Strategi 2 Multilaterala förbindelser

Samarbeten med andra öar kan ske inom en nation, mellan öar inom Europa, och med hjälp av EU.

Intranationella nätverk

Många öar bildar kooperativ, nätverk och föreningar inom sitt eget land, för att tillsammans bli starkare. I Frankrike är Les îles du Ponant <https://www.iles-du-ponant.com> det representativa organet för femton ökommuner vid Atlantens och Engelska kanalens kust. I Sverige bildade 576 svenska öar Skärgårdarnas Riksförbund <https://skargardarna.se> år 1982. I Danmark representerar Sømmenslutningen af Danske Småøer <https://danske-smaaoer.dk>, grundad 1974, 27 små öar som inte är kommuner. FÖSS <https://foss.fi> är föreningen för Finlands 431 små, bebodda öar. De skotska öarna delas in i sex olika lokala myndighetsområden – Shetland, Orkneyöarna, Western Isles, Argyll & Bute och North Ayrshire – men är förenade i Scottish Islands Federation <https://www.scottish-islands-federation.co.uk>. 33 irländska öar representeras av Comhdháil na nOileán <http://oileain.net>, registrerat som en kooperativ förening 1994. Association of Estonian Islands <https://yenesiis.eu/consortium/aei-association-of-estonian-islands/> främjar utveckling och hållbar befolkning på 20 estniska öar. 29 grekiska öar har bildat Hellenic Small Islands Federation. 29 bebodda italienska små öar är representerade i ANCIM – <https://www.ancim.it>. I Kroatien är Pokret Otoka <https://www.otoci.eu> en förening som hjälper och främjar de 48 bebodda kroatiska öarna och livet på dem, och som förespråkar åtgärder för hållbar utveckling.

Internationella nätverk

Inom Europa finns European Small Islands Federation ESIN <https://europeansmallislands.com> som är en federation av de ovan nämnda nationella ö-organisationerna och sammanlagt representerar 359 357 öbor på 1 640 små öar. CPMR Islands Commission <https://cpmr-islands.org> grundad 1980 är ett samarbete mellan nitton europeiska regionala ö-myndigheter i Medelhavet, Östersjön, Atlanten, Indiska och Stilla havet. Nätverket för europeiska öars handelskammare INSULEUR <https://www.insuleur.org> stöder ekonomisk och social utveckling på Europas öar. Pact of Islands <https://www.islepact.eu> har fokus på förnybar energi.

Det finns också globala nätverk som italienska Greening the Islands <http://www.greeningtheislands.net>, som fokuserar på energiinnovationer på öar, och den franskbaserade Small Islands Organization SMILO <https://smilo-program.org>, som främjar och finansierar samhällsledda lösningar som förbättrar små öars hållbarhet. International Small Islands Studies Association <https://isisa.org> bildades 1992 av ö-forskare från hela världen.

För en ö saknas det alltså inte på eventuellt stöd. Det är en fråga om att välja rätt strategi och ett passande partnerskap.

EU-initiativ

Genom ett antal initiativ och program, främst för att möta hög energiförbrukning, uppmanar EU sina öar att utveckla ett långsiktigt ramverk för energiomställning. Till exempel: New Energy Solutions Optimized for Islands NESOI <https://www.nesoi.eu>, som ger små öar anslag och teknisk assistans; Smart Islands Initiative <https://www.smartislandsinitiative.eu/en/index.php>, en bottom-up-insats; Observatory on Tourism for Islands Economy OTIE <https://www.otie.org>, som erbjuder data och forskning, samt Clean Energy for EU Islands <https://clean-energy-islands.ec.europa.eu>.

En liten ö kan självständigt arbeta med EU-programmen. Simskäla (indikator 20), en del av ö-kommunen Vårdö, som är en del av den självstyrande ö-regionen Åland i Finland, gick självständigt med i det europeiska ö-samarbetet Pact of Islands, och blev på grund av sin mycket innovativa energilösning nominerade till EU:s Sustainable Energy Awards år 2017 <http://www.jorgenpettersson.ax/2017/04/simskala-gor-skillnad.html>.

Strategi 3 Lagar

Vissa länder har en ö- eller skärgårdslag som beskriver öbornas rättigheter och skyldigheter, särskilt för att tvinga landets kommuner att skapa rimliga socioekonomiska villkor för människor på öarna. Så är fallet i Kroatien, som har en ölag från 1999, reviderad 2018. Finland har en lag som främjar skärgårdsutveckling från 1981, som kommer att revideras inom kort.

Andra öar har säkrat en egen position som skatteparadis med mycket låga skattesatser för utländska investerare. På en allmän nivå betraktas Nederländerna och Irland som skatteparadis. I ö-skala har Kanalöarna och Åland skattebefrielser för alkohol och tobak, vilket även är fallet på den lilla ön Helgoland (indikator 23). Bø (indikator 38) ändrade sin förmögenhetsskattenivå i lokal opposition mot dess fylke och hela nationen.

b Definition

Nivå av självstyre kompletterad med bilaterala och multilaterala partnerskap, lagar och undantag.

c Beräkning

	1	2	3	4
a	Lokalsamhälle utan beslutanderätt (ingen budget)	Lokalsamhälle med begränsad beslutanderätt (eget budgetutrymme i vissa frågor)	Kommun	Region, land eller stat
b	Inga bilaterala partnerskap alls	Ettilateralt partnerskap som inte är aktivt.	Ett aktivt bilateralt partnerskap, som är till viss nytta.	Ett eller flera aktiva och användbara bilaterala partnerskap. Som är mycket användbart.
c	Inga multilaterala partnerskap alls.	Ett multilateralt partnerskap som inte är aktivt.	Ett multilateralt partnerskap, som är till viss nytta.	Ett eller flera aktiva multilaterala partnerskap som är mycket användbart
d	Ingen ö-lagstiftning	Öar är nämnda i lagtexten	Det finns en ö-lagstiftning men den är inte användbar i praktiken	Kraftfull ö-lagstiftning

e	Inga undantag från nationell lagstiftning	Ett undantag från nationell lagstiftning som inte är så användbart i praktiken	Det finns ett användbart undantag från nationell lagstiftning	Omfattande undantag från nationell lagstiftning

Summa = (a+b+c+d+e) / 5

d Exempel

Susak, foto <https://www.dinarskogorje.com/susak.html>

Susak är en liten ö – knappt 4 km² stor – som ligger i norra Kroatien, sydost om halvön Istrien. Ön består av kalk täckt med ett fint lager sand som täcker hel ön och som geologer tvistar om hur den har kommit hit eftersom igen av grannöarna Losing, Unije, Vele Srakane, Male Srakane eller Ilovik är täckt av sand. Susak har ett trappstegsformat utseende med terrasser för vinodling. På öns högsta punkt 98 meter över havet står en fyren byggd 1881 som syns från 19 sjömilns håll.

Under första delen av 1900-talet var Susak under italienskt styre. Italienska var officiellt språk, öns namn var "Sansego", och öborna kallades "Sansegotis". Efter andra världskriget återintegrerades ön i moderlandet Jugoslavien. Modersmålet återinfördes i skolor och ekonomin förändrades från kapitalism till socialism. Den föraktade fascistiska diktaturen ersattes av ett enpartipolitiskt system med en socialistisk ideologi. Dessa förändringar var extremt abrupta och alldeles för snabba för ett litet, traditionellt ösamhälle att ta emot.

År 1948 var detta ett kompakt samhälle med 1.629 bofasta som alla var släkt och hörde till åtta familjer. De försörjde sig på jordbruk, fiske och på att göra vin. Ekonomin hade varit god, här fanns en fiskkonserverfabrik och en kooperativ vinproduktion drevs från 1936 till 1969. Susak hade en inhemsk röd druvsort som heter Sansigot och en tredjedel av öns yta var planterad med vin som frodades på den sandiga jorden. En liten träbåt seglade till nästa ö på arbetsdagar, om vädret tillät. Det fanns inga allmänna telefoner, och radion hörde till jugoslaviska armén som skötte fyren. Varken djur- eller motorer brukades, allt bars av människor. En dieselgenerator

gav el fram till kl 22 och därefter var det bara fyren som lyste. Alla invånare kände varandra, man hade en gemensam tro och delade en unik livsmiljö.

Det jugoslaviska styret inledde en nationaliseringsprocess och reformerade jordbruket med gemensamma marker, maskinparker och odlingsscheman. Susakborna var inte så störda av det, de hade ju redan en stark, kollektiv, lokal anda och kultur. Men ön var överbefolkad med 403 personer per km², och de ekonomiska utsikterna var dåliga för den primitiva vinodlingen, konserverfariken måste stänga, öborna tyckte inte om att bli styrda från fastlandets planbyråer, och den traditionella dialekten som talades på Susak kunde nu knappast förstås av folk på fastlandet och gjorde öborna än mer isolerade.

Förändringarna var extremt abrupta och alldeles för snabba för ett litet, traditionellt ösamhälle. Många, framförallt de unga, sökte ett nytt sätt att leva. En majoritet av befolkningen lämnade under de följande två decennierna ön, antingen av politiska eller ekonomiska skäl, ibland bådadera. Fram till 1971 minskade antalet invånare med mer än 1.300 personer, en massiv emigration av öbor främst till USA. De flesta som lämnade Susak tog sig via Italien till Hoboken, New Jersey. Susak-diasporan i USA är i dag mellan 2.500 och 4.000 personer. De är starka anhängare av Susak idag och håller liv i sin forna hembygd.

År 2000 hade Susak bara 205 mantalsskrivna varav 135 födda på ön och 67 inflyttade, år 2011 var de 151. Samhället överlever tack vare sin diaspora och genom utvecklingen av turismen som ser sandstränderna som ön största värde.

Det lokala samhället Susak är svagt (1) men har ett mycket starkt externt partnerskap (4), ett inte särskilt aktivt nationellt ö-partnerskap (2) och en fungerande ö-lagstiftning (4) men inga undantag (1). Detta ger Susak ett medelvärde på $2,4 = 2$.

e Källor

Rudan, Igor; Stevanovic, Ranko; Vitart, Veronique; Vuletic, Gorka; Sibbett, Lorna; Vuletic, Silvije; Ivankovic, Davor; Szircovicza, Lajos; Stanic, Arsen; Lost in transition - The Island of Susak 1951-2001 (juli 2004) https://www.researchgate.net/publication/8095398_Lost_in_transition_-_The_Island_of_Susak_1951-2001

Kis, Eva: F Formation of loess and loess-like sediments (juli 2003) https://www.researchgate.net/publication/275959522_Formation_of_loess_and_loess-like_sediments

Travel Blog "Susak, the Croatian island with sandy beaches" (7 juni 2018) <https://epepa.eu/susak-a-croatian-island-with-sandy-beaches/>
<https://www.dinarskogorje.com/susak.html>

Indikator 33: Barnomsorg

a Motivering

Barnomsorg är en viktig förutsättning för bobarhet, för barn och för ett fungerande arbetsliv.

b Definition

En balanserad bedömning av personalens utbildning och lämplighet, lediga dagisplatser, resurser, aktiviteter och väl anpassade öppettider.

c Beräkning

	1	2	3	4
Personalens kompetens	Kontinuerlig brist	Ibland brist på personal eller brist på personal som har rätt utbildning	Det finns personal, men alla har inte rätt kompetens	All personal har rätt kompetens
Åldersfördelning	Det saknas barn i fem åldersgrupper	Det saknas barn i tre eller fyra åldersgrupper	Det saknas barn i en eller två åldersgrupper	Det finns barn i alla åldersgrupper
Tillgänglighet i barnomsorgen	Brist på lediga dagisplatser	Viss brist på lediga dagisplatser	Det finns precis rätt antal lediga dagisplatser	Det är ingen brist på lediga dagisplatser
Resurser för aktiviteter	Brist på resurser	Viss brist på resurser	Precis tillräckligt med resurser	Gott om resurser
Aktiviteter som rör hållbarhet och ö-identitet	Finns inte	Några gånger per termin	En gång i veckan	Dagligen
Tid i barnomsorgen	Passar inte alls	Vissa behov kan inte bli tillgodosedda	Regelbundna behov kan tillgodoses	Alla behov kan tillgodoses
Summa A + B + C + D + E + F / 6 =				

d Exempel

Foto Diana Mårtensson, daghemsföreståndare på Houtskär.

Ön Houtskär, med ca 500 helårsboende, ligger längst västerut i sydvästra Finland. För att nå fastlandet behövs en kombination av tre färjpass, där förbindelsen mellan Korpo och Houtskär är den längsta överfarten för de gula vägfärjorna som transporterar bilar i Finland: 9,5 km.

Houtskär upphörde att vara en egen kommun 2009 och blev istället en del av Pargas stad. Här finns en bra basservice som kompletteras av privata företag. Olika ö-föreningars verksamhet bidrar i hög grad till invånarnas välbefinnande.

Dagis i Houtskär har platser för 21 barn: från 1-åriga bebisar till 6-åriga barn, i förskolan, vilket i Finland är det sista året innan skolstart vid sju års ålder. År 2022 är 19 barn inskrivna på öns dagis. Dagiset har blivit en pionjär inom hållbarhet de senaste åren. Personalen strävar efter att få med närmiljön och allt som skärgårdsnaturen erbjuder i sin verksamhet för barn. De rör sig fritt med två el-cyklar med plats för fem barn vardera.

I köket används lokal mat och dagis har en egen trädgård där det odlas grönsaker. De försöker minimera matsvinnet och använder bokashi-metoden för kompostering. Dagiset ligger i Skärgårdshavets biosfärområde. Den är en del av biosfärområdets program, "Skärgårdens superhjältar", där barn samlar kunskap om natur, hållbar utveckling, ö-identitet och sina egna rötter i skärgården.

Beräkningen för dagis i Houtskär blir:

Personalens kompetens	3
Åldersfördelning	4
Tillgänglighet i barnomsorgen	4
Resurser för aktiviteter	4
Aktiviteter som rör hållbarhet och ö-identitet	4
Tid i barnomsorgen	4
$3 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 / 6$	3,8

Värdet för Houtskär är 4.

e Källor

Houtskär Daghem <https://www.facebook.com/houtskar.daghem>

Yle Åboland: Houtskärs daghem använder elcyklar <https://arenan.yle.fi/1-4317359>

Indikator 34: Skolor

a Motivering

En skola på en liten ö är den centrala punkten, navet som samhället cirkulerar runt. Skolan är livsviktig för familjer med barn i skolåldern – både dess existens och dess egenskaper. En välskött skola är viktig för barn och för föräldrarnas och personalens välmående.

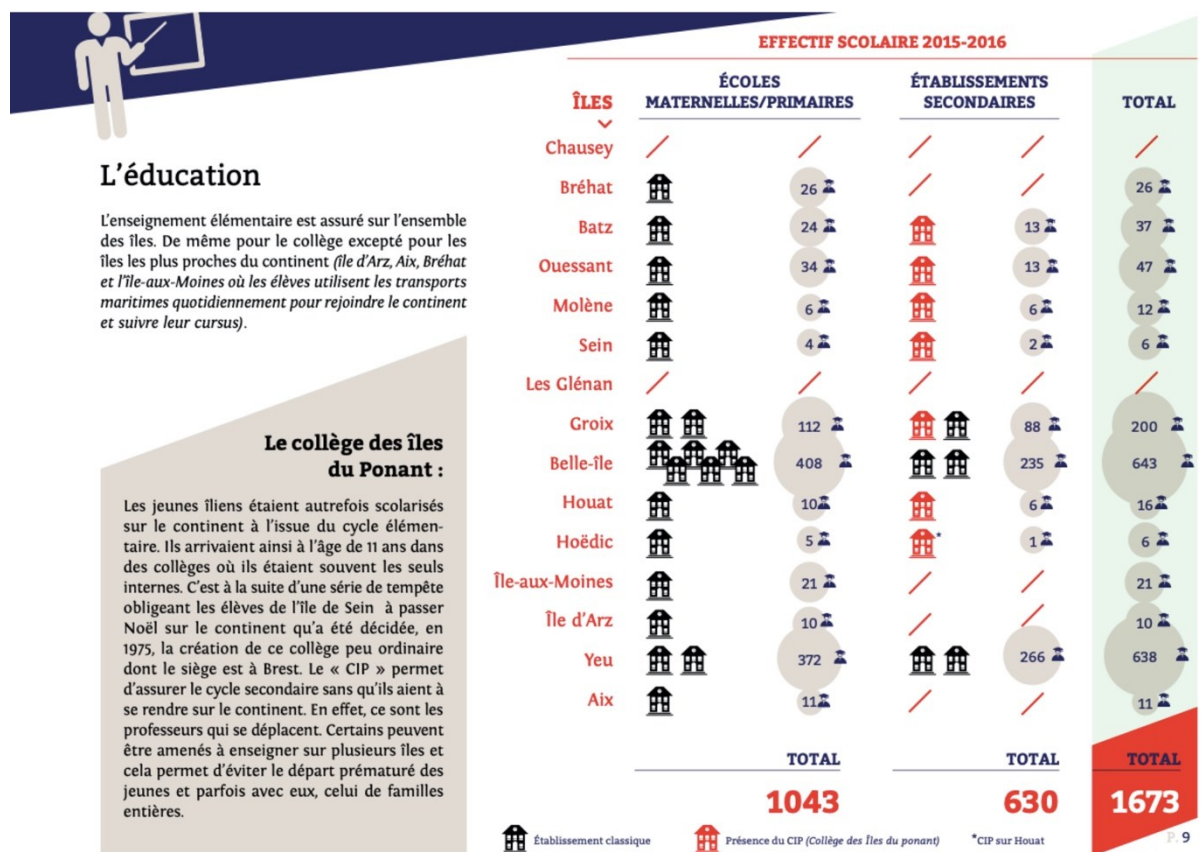
b Definition

Personalens lämplighet och kompetens, tillgång till resurser för önskade aktiviteter och extra stöd, barnens åldersfördelning och att ungdomar går vidare till högre utbildning efter gymnasiet.

c Beräkning

	1	2	3	4
Tillräckligt med personal med passande utbildning	Kontinuerlig brist	Ibland brist på personal eller brist på personal med rätt utbildning	Det finns personal, men alla har inte rätt kompetens	All personal har rätt kompetens
Resurser för aktiviteter	Brist på resurser	Viss brist på resurser	Det finns precis tillräckligt med resurser	Det finns mycket resurser
Åldersfördelning	Det saknas barn i fem ålderskategorier /klasser	Det saknas barn i tre eller fyra ålderskategorier /klasser	Det saknas barn i en eller två klasser/ ålderskategorier	Det finns barn i alla klasser/ ålderskategorier
Aktiviteter som rör hållbarhet och ö-identitet	Finns inte	En eller ett par gånger per termin	En gång i veckan	Dagligen
Fortsatt utbildning efter grundskolan	Mindre än 50%	51-70%	71-85%	Nästan alla elever fortsätter sin utbildning efter grundskolan
Summa				

d Exempel

Den franska ö-organisationen Les îles du Ponants broschyr *l'Essentiel* (2018) visar på sidan 9 sitt skolsystem. *Écoles maternelles/primaires* är grundskolor, *établissements secondaires* är gymnasier. Röd skolsymbol indikerar att skolan är en del av det gemensamma skolsystemet. Antalet elever är totalt 1.673.

Det franska fastlandets yttersta utpost i väster är Ouessant (kallas Ushant på engelska). Ön består av granit med en total yta på 15 km² i Iroisehavet på den franska sidan av Engelska kanalen. Dessa farliga vatten är bland de mest besvärliga i världen, med 10 knops tidvattenströmmar och många vassa rev både över och under vattenytan. För att skydda fartyg och sjömän omges ön av fem fyrar, inklusive en av världens starkaste, Phare du Créac'h, som kan ses på 60 kilometers håll.

2019 var befolkningen 833, halverat sedan 1968. På sommaren är befolkningen minst 2 000. Antalet fritidshus var 360 1990 och når nu 500. Ön har cirka 150 000 endagsbesökare per år, vilket ger ett förhållande mellan lokalbefolkningen och turister på 1:170.

Administrativt sett är Ouessant en kommun i Finistère i regionen Bretagne.

I det tidigare skolsystemet sändes barnen från 11 års ålder till skolor på fastlandet där de ofta var de enda som bodde på internat. När en rad stormar vintern 1975 tvingade barn från grannön Île de Sein att stanna kvar på fastlandet över julen, fick föräldrar och öbor nog. I stället för att flytta barnen beslöt man att flytta lärarna. År 1976 skapade Ouessant tillsammans med öarna Batz, Molène, Sein, Groix, Houat och Hoëdic nätverksskolan *Collège des Îles du Ponant* med kapacitet för cirka 100 elever. Skolan är en kombination av 26 resande lärare med goda villkor och starkt tekniskt stöd bl a tidigt internet, och distansundervisning.

Nära 100 elever går 2021 i denna skola. Ouessant har 40 elever på grundskolenivå och 14 elever på gymnasienivå. Studieresultaten är goda.

På en högre utbildningsnivå finns det en trippelhelix samarbete mellan l'Université de Brest, öarnas samarbetsorganisation *l'Association des îles du Ponant* och regionen Bretagne. Den initierades av universitetet och AIP år 2016, följt av en förstudie nästa år, varefter region

Bretagne gick med i samarbetet. Tre öar stod i fokus de följande åren: Sein, Molène och Ouessant. Ett kommunikationsprogram startade när 20 lärare/forskare anslöt sig till initiativet och ett masterprogram anordnades som under 2019 hade 46 studenter som skrev sina examensarbeten i ämnen som hämtas från dessa öar. Sedan dess har flera program och teser applicerats främst på Ouessant, två av dessa pågår 2022.

Samarbetet har framgångsrikt pekat ut vad som behövs för att dessa 15 öar ska vara bobara. I dagsläget pågår 15 forskningsprogram och det ovanliga skolsystemet som flyttar lärare istället för elever är en av framgångsfaktorerna.

För Ouessant är beräkningen:

Tillräckligt med personal med passande utbildning	3
Resurser för aktiviteter	3
Åldersfördelning	4
Aktiviteter som rör hållbarhet och ö-identitet	4
Fortsatt utbildning efter grundskolan	4
Summa 3 + 3 + 4 + 4 + 4	3,6

Avrundat får skolan på Ouessant indikatorvärde på 4, vilket detta skolsystem väl förtjänar.

e Källor

Le Magazine des Initiatives et de Développement dans les îles du Ponant [Id-îles](#)

Les îles du Ponant: [L'essentiel](#) (pdf), sidan 9

Intervju med Denis Palluel, lärare och ordförande i l'Association des îles du Ponant

Indikator 35: Äldrevård

a Motivering

En beboelig ö kan ta hand om sin äldre befolkning och undviker att skicka dem till institutioner på fastlandet. Äldre personer som tvingas leva långt bort från sin hembygd och sina släktingar för att vistas bland okända vårdgivare löper stor risk för ensamhet och depression.

Ett äldreboende är också en viktig arbetsplats för en liten ö.

b Definition

Avstånd till och tillgänglighet på lediga vårdplatser, personalsituationen och vårdens kvalitet.

c Beräkning

	1	2	3	4
Avstånd	Ingen kommunal äldreomsorg	Ingen kommunal äldreomsorg	Äldreomsorg via närstående ¹⁾	De allra flesta äldre, om de inte

	på ön, äldreomsorg finns på avstånd på fastlandet.	på ön, men det finns vård ganska nära på fastlandet	med starkt stöd från kommunen	har komplicerad hälsa, demens eller palliativ vård, tas om hand på ön
Tillgänglighet	Det finns sällan lediga platser väldigt lång väntetid	Ont om platser, lång väntetid	Det finns oftast plats, ganska kort väntetid	Det finns alltid platser, kort väntetid
Kompetens	Ingen lokal kompetens	Personal som har rätt kompetens finns på fastlandet	Merparten av den nödvändiga personalen har rätt kompetens	All nödvändig personal har rätt kompetens
Kvalitet	Det finns ständigt klagomål från vårdtagare och deras familjer	Det finns ofta klagomål från vårdtagare och deras familjer	En del klagomål	Få klagomål
Summa:				

¹⁾ Ett system som är mer vanligt i södra Europa och mindre vanligt i Norden

d Exempel

Servicehuset på Bergö. Foto Pia Prost

Finland har mer än 500 öar med heltidsbosättningar och nästan 20.000 öar med deltidshus utan fast vägförbindelse. Inklusive Åland har landet cirka 100 000 bofasta öbor. Många av öarna ligger längs Finlands kust och inlandet har en minskande befolkning, svag attraktionskraft för inflyttning och stark säsongvariation på grund av ett intensivt tryck från turismen. Följaktligen står många kommuner inför utmaningar när det gäller att skapa ett underlag för serviceutbud, inklusive sjukvård, skola och social omsorg. Finland har också en äldre befolkningsprofil, vilket ökar efterfrågan på hälso- och sjukvårdstjänster.

Ön Bergö vid Bottenvikens strand är 3,15 km² stor och har 470 invånare. Bergö var en självständig kommun fram till 1973 och är nu en del av Malax. Färjan från fastlandets hamn, Bredskär, tar 10 minuter med nästan 50 tur och retur om dagen. Öbor kan med buss pendla till Vasa stad en gång om dagen. Sextio personer arbetar på ön, varav 22 är sikfiskare, som landar cirka 250 ton per år. På Bergö finns livsmedelsbutik, bibliotek, frisör, blomster- och presentbutiker samt kafé. Cirka två tredjedelar av hushållen är anslutna till kommunalt vatten och avlopp. Energi tillförs ön med en kabel från fastlandet.

Den lokala samhällsföreningen, Bergö öråd, grundades 2002 med idén att bygga ett nytt gemensamt servicehus på ön. Då, när äldre människor inte längre kunde bo för sig själva och det inte fanns några möjligheter att ta hand om dem i familjen, var det enda alternativet att flytta dem till fastlandet. För anhöriga innebar ett besök tre timmars resa med bil eller buss klockan åtta på morgonen, tillbaka klockan fyra på eftermiddagen. Utöver detta var kostnaden för tjänsten hög, och möjligheten att skapa arbetsplatser på ön gick förlorad.

Öborna skapade en kombinerad lösning med grundskola, folkbibliotek, serviceboende för äldre, hälsostation och mobil vård i hemmen. Det var ett lokalt initiativ som leddes av örådet och en arbetsgrupp, som envist arbetade för lokal utveckling, organiserade gemensamma aktiviteter och skaffade fram statliga och kommunala medel för att göra en lösning "under samma tak" möjlig: en ny servicebyggnad för hela ön.

Utvärdering av äldreomsorgen på Bergö:

Avstånd	4
Tillgänglighet	3
Kompetens	3

Kvalitet	4
Summa $4 + 3 + 4 + 4 = 15/4$	3,8

Värdet för Bergö är 4.

Med tiden har det visat sig att väntetiden, det vill säga tillgängligheten, är den mest problematiska faktorn på Bergö. Behovet av vårdplatser underskattades under planeringen av centret; 10 platser är helt enkelt få. Våren 2022 har 3-4 äldre från Bergö flyttats till fastlandet.

Servicehuset, som kom att expandera till ett multifunktionellt servicecenter (eller 'servicepunkten'), kombinerar äldreomsorg med sjukvård, välfärd/socialvård, utbildning och kulturtjänster. Kopplingen mellan yngre och äldre öbor är en viktig del av verksamheten. En kombinerad satsning gör det nu möjligt för äldre att stanna på ön när de behöver särskild vård och att små barn får en utbildning nära hemmet, vilket skapar arbetsplatser på ön. Bergö illustrerar en process där lokalt organiserade och utförda tjänster framgångsrikt utformats genom en kombination av hårt arbete, gemensam syn, dialog och samverkan med den lokala kommunen, samt statligt stöd.

Indikator 36: Hälsovård

a Motivering

Den offentliga hälsovården ska förebygga sjukdomar, främja hälsan och förlänga livet. Det är en komplex indikator eftersom "allmänheten" kan vara en handfull människor, ett mindre samhälle som en by eller en ö, eller en hel nation. Hälsovården är en del av ett lands övergripande hälsosystem som organiseras och övervakas genom ett antal hälsoindikatorer.

Tillgänglig och bra sjukvård är det behövs är en viktig ingrediens för att göra en ö bobar och naturligtvis ett viktigt verktyg för att upprätthålla en god hälsa bland öborna.

b Definition

En samlad bedömning av de hälso- och sjukvårdstjänster som erbjuds öborna, tillgång till hälsofrämjande aktiviteter.

c Beräkning

		1	2	3	4
Hälsovård					
a	Tillgång	Otillgänglig svårt att boka tid.	Inte så tillgänglig och ibland är det svårt att boka tid	Ganska tillgänglig inte så svårt att boka tid	Väldigt tillgänglig enkelt att boka en tid
b	Vård	Helt otillräcklig	Ganska otillräcklig	Bra	Mycket bra
Läkare					

c	Tillgång	Otillgänglig svårt att boka tid.	Inte så tillgänglig och ibland är det svårt att boka tid	Ganska tillgänglig inte så svårt att boka tid	Väldigt tillgänglig enkelt att boka en tid
d	Vård	Helt otillräcklig	Ganska otillräcklig	Bra	Mycket bra
Tandläkare					
e	Tillgång	Otillgänglig svårt att boka tid.	Inte så tillgänglig och ibland är det svårt att boka tid	Ganska tillgänglig inte så svårt att boka tid	Väldigt tillgänglig enkelt att boka en tid
f	Vård	Helt otillräcklig	Ganska otillräcklig	Bra	Mycket bra
Friskvård					
g	Aktiviteter	Helt otillräcklig	Ganska otillräcklig	Bra	Mycket bra
Summan av erhållna värden, dividerat med 7: $(a+b+c+d+e+f-g)/7$					

d Exempel

Sonia O'Sullivan med skolbarn på Bere Island. Foto Niall Duffy @WestCorkPhoto

I Bantry Bay ligger ön Bere. Det är den näst största irländska ön, om man räknar bort öar som har bro till fastlandet. Ön har en befolkning på 160 personer, en kraftig minskning från 216 personer år 2011 och en befolkningstopp år 1926 med 1.182 invånare året runt. Ungefär en tredjedel är äldre och ett antal har diverse åldersrelaterade hälsoproblem.

Bere matchar sin krympande befolkning med en fenomenal gemenskapsanda, som binder samman ö-samhället. Många besökare lockas till ön på grund av alla de olika evenemang som arrangeras av öborna – listan över aktiviteter skulle få många stora städer på skam: Bere skickade en lastbil med förnödenheter till Ukraina på St Patrick's Day (17 mars 2022), ordnar en religiös retreat vid påsk, en ö-festival i juni, ett sommarläger för barn i juli, en kulturarvsvecka i augusti och en ö-fotbollsturnering i september. Med hotell, B&B, AirBNB, pub, kaféer, restauranger och ett Bakehouse Cafe där man kan få frästa vitlöksräkor, är det överordnade intrycket av Bere Island att det är ett blomstrande ö-samhälle.

Bere Island Projects Group (BIPG) är en ideell organisation med två anställda, John Walsh och Laura Power. John, som också är ordförande för European Small Islands Federation, säger att BIPG löser många av öbornas behov, från vaggan till graven, och strävar att upprätthålla öns befolkning genom att skapa sysselsättning, främja samhällsinitiativ och stödja lokala företag.

År 2018 flyttades distriktssköterskan som arbetar på Bere en del av veckans dagar till fastlandet. Syftet var att täcka planerad och oplanerad ledighet för kollegor på fastlandet. Detta lämnade många på ön utan service – en mycket oroande tid för invånarna som fruktade att detta var början på en indragning av tjänsten. Sedan kom pandemin. I mars 2020 gick BIPG ut i media och bad besökare att inte komma till ön, för att skydda de äldre som bor där från smittan. Detta skedde i samverkan med det lokala färjebolaget och med sjukvårdens personal, och man

försökte också dra ned på antalet resor som öbor måste göra till fastlandet. BIPG organiserade ett system med personer som var villiga att göra tjänster och jobb för äldre och en stark, aktiv pensionärsgroup, som också kunde samlas för att hjälpa till.

Idag har Bere åter sin sjuksköterska på ön och den lokala projektgruppen gör mycket hälsofrämjande arbete för öborna. Läkare och tandläkare finns sig på fastlandet i Casteltownbere där färjan tar iland. I Cork, två timmar bort, finns sjukhus dit ö-bor ibland måste ta sig. Samordnaren för BIPG som hoppas vi kommer ut ur COVID under 2022 bedömer sjukvårdssituationen enligt följande:

Hälsovård	a Tillgång	3
	b Vård	4
Doktor	c Tillgång	3
	d Vård	4
Tandläkare	e Tillgång	2
	f Vård	4
Friskvård	g Aktiviteter	3
Total		23
Summan av erhållna värden, dividerat med 7 (a+b+c+d+e+f-g)/7		3.3

Indikatorvärdet för hälsovården på Bere är 3.

Tillägg

1984 grundade sexton öar Comhhdháil na nOileán – Irish Islands Federation. På den tiden fanns det allvarliga brister när det gäller kommunikation till öarna, sjukvård och andra viktiga tjänster. För närvarande finns det 33 medlemsöar med befolkningar från bara en person till 824 och en total sammanlagd befolkning på knappt 2 900.

Den irländska regeringen började arbeta med ett policy-dokument, "Islands Policy Consultation Paper" i november 2019. När det gäller hälso- och sjukvård, säger samrådet att "utmaningen är att stödja individer som bor på öarna att vara så friska och motståndskraftiga som möjligt samtidigt som de tillhandahåller lämpliga och tillgängliga tjänster som minskar risk för sjukhusinläggningar och underlätta för människor att bo kvar på öarna. Detta är inte en enkel uppgift med tanke på att öarna till sin natur är avlägsna och isolerade platser, samtidigt som tillgången på tjänster kan variera och ofta är beroende av dåliga väderförhållanden och begränsad tillgång till transporter. Det kan också vara svårt att attrahera och behålla sjukvårdspersonal för att tjäna ösamhällen."

När det gäller hälso- och sjukvården har Comhhdháil na nOileán krävt att den extra tid och kostnader för de som är involverade i att besöka patienter på öarna ska beaktas vid fördelningen av arbetsbelastning och budget för sjuksköterskor i hälsovården; även kostnaderna för att ta emot avlastningssjuksköterskor på öarna bör ersättas, och ö-kvinnor bör erbjudas större valmöjligheter inom mödravården, inklusive en barnmorska som kommer till ön.

e Källor

<https://europeansmallislands.com/2018/02/12/a-place-to-bere-in-mind/>

<https://www.bereisland.net/news-202-thursday-jan-21st/>

<https://westcorkcommunity.ie/health-wellbeing/>

The Irish Examiner: Bere Island self-isolates as residents ask for no visitors (mars 2020)

<https://www.irishexaminer.com/news/arid-30988523.html>

Indikator 37: Avfall

a Motivering

Att ta hand om avfall på en liten ö kompliceras av geografin, ekonomin som ofta är dominerad av turism, och att avfallsmängderna varierar enormt mellansäsongerna. Öar med många turister importerar mycket produkter som inte alltid är hållbara och som senare blir avfall.

Inom EU genererar varje person 505 kg kommunalt avfall per år, varav 48 % återvinns (2020). Vissa länder genererar mindre och några mer, allt från Rumänien, 280 kg per person och år, till Danmark som når 844 kg årligen per person. Turister produceras nästan dubbelt så mycket avfall som lokalbefolkning. Inklusive avfall från byggsektorn, gruvdrift, stenbrott och tillverkning genererar vi 5,2 ton avfall per person, varav 39 % deponeras och 38 % återvinns.

Bristen på ekonomiska resurser och på mark för att ta hand om avfall gör det till ett större problem än vad många öar kan hantera. Situationen förvärras av att öar ofta har svårt att hitta marknader för återförsäljning av sitt återvinningsbara material på fastlandet. Därför hanteras fast avfall på små öar ofta genom öppen dumpning på land, i vatten, eller att avfallet bränns upp i öppna eldar med begränsat resultat. Dålig avfallshantering gör ön mindre bobar och orsakar stora miljömässiga, sociala och ekonomiska skador. Att förebygga avfall är alltid det första alternativet, och att skicka avfall till deponier (på ön eller fastlandet) är det sista.

b Definition

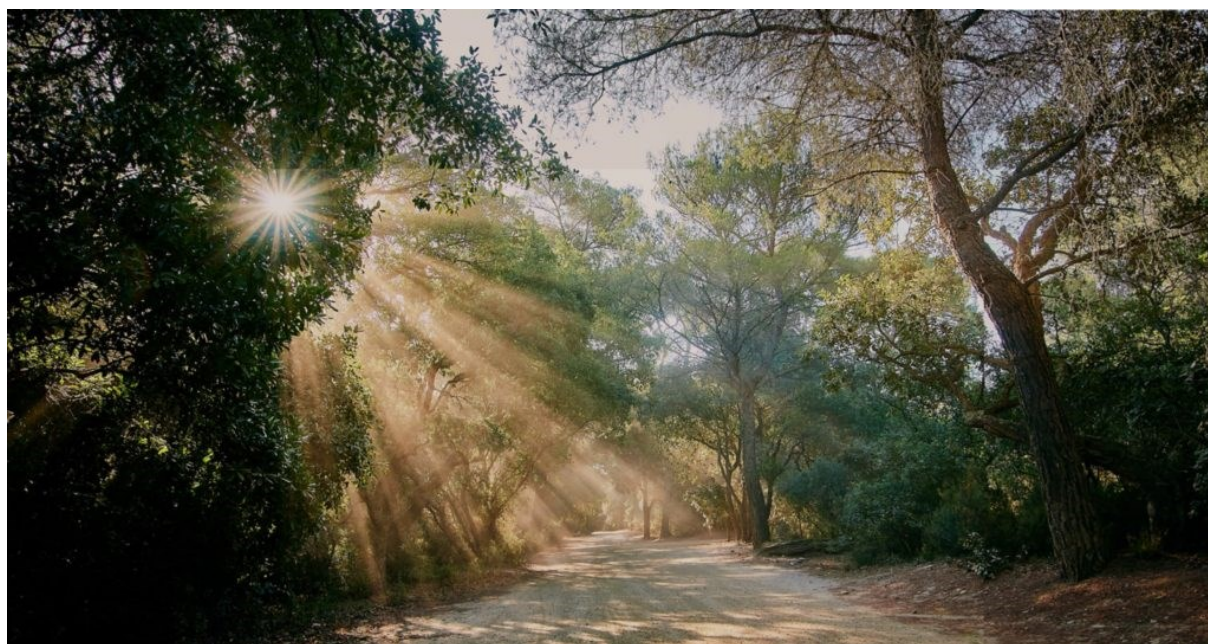
Andelen avfall som återvinns, exklusive byggavfall.

c Beräkning

	Totalt antal ton per år	Andel återvunnet
Brännbart avfall		
Kartong		
Tidningar		
Plast		
Metall		
Glass		
Inert avfall (deponirest)		
Miljöfarligt avfall		
Summa:		

1	2	3	4
Mindre än 25% återvinns	25 till 50% återvinns	50 till 75% återvinns	Mer än 75% återvinns

d Exempel

Morgon på Porquerolles. Foto Christian Pleijel.

Porquerolles, en ö vid den franska Medelhavskusten, har en permanent befolkning på 350 invånare året runt. Under många århundraden hade Porquerolles bara en militär funktion, och en by byggdes på 1800-talet till militärfamiljerna. I nästan 60 år, från och med 1912, var ön privat egendom. 1971 såldes 80 % av ön till den franska regeringen och den blev en nationalpark 1985. Porquerolles en av tio bilfria öar i Frankrike.

Det är en utmaning att förena turism med skydd av öns ömtåliga miljö. En av stränderna på Porquerolles – la Plage de Notre Dame – utsågs ut till Europas vackraste stranden år 2015. Varje sommar besöker en miljon turister ön. Det dagliga snittet är 6.000 besökare, ibland så många som 9.000. De flesta av dessa är dagbesökare, men det finns också 1.500 båtar varav 500 stannar över natten. År 2020 tvingade Covid-19-pandemin fransmännen att ta sin semester i Frankrike, vilket orsakade en överfrekventering av turistmål. Porquerolles nådde sin topp den 13 juli 2020 med mer än 15.000 besökare, vilket bland annat orsakade brist på färskvatten på ön.

Alla öns besökare producerar mycket avfall, som vi människor alltid gör. Före 2020 uppgick det insamlade avfallet till 2.214 ton kartong/papper, 1.200 ton glas och 276 ton plastavfall. Den genomsnittliga fransmannen genererar 546 kg avfall per år, men invånarna i Porquerolles producerar bara 191 kg var. Men de miljonen årliga besökare, liksom hotellen, restaurangerna och de privata båtarna tillför cirka 4.000 ton fast avfall.

Infrastrukturen på Porquerolles gör inte det hela lättare. Medan vägarna är bra i byn och hamnen, finns det bara grusvägar på resten av ön. Dessutom är utrymmet – särskilt i byn – mycket begränsat. Det är svårt att hitta lämpliga plaster för insamling av avfall och förvaring av containrar.

Sopor samlas in dagligen från kl 05 till kl 10 på morgonen, med början i byn, sedan på stränderna på västra sidan av ön och sedan tillbaka till byn. Avfallsteamet samlar också in

papper från "utomhustoaletterna" – inte så konstigt på en ö med offentliga toaletter på bara en av stränderna. På kvällen dokumenteras mängden och typen av avfall som samlats in, inklusive drivved, och var det har samlats in.

Överföring och transport av avfall kommer efter insamling. Medan icke-återvinningsbart material transporteras varje dag till förbränningsanläggningen på fastlandet, lagras återvinningsbart material först i containrar på ön tills de är fulla. De transporteras sedan med färja till fastlandet, vilket förstås är kostsamt.

Det finns fyra myndigheter på ön: nationalparken, kommunen Hyères, hamnen i Toulon samt IGESA, som är franska arméns semesteranläggning för militär personal och deras familjer. Var och en av dessa har sin egen avfallspolicy och sina egna rutiner och regler; exempelvis krävs det på en del av ön att du sopsorterar, men det krävs inte på andra delar av ön. Det gör det nästan omöjligt att veta hur mycket avfall som produceras per fraktion på Porquerolles. Dock vet man att av den totala mängden avfall som transporterades från ön återvanns 30 %, 8 % komposterades, 42 % förbrändes och 20 % deponerades.

Detta ger ön Porquerolles ett värde på 2.

Öborna själva är missnöjda. Det finns för mycket sopor kvar på deras vackra stränder. Under tre dagar i januari 2020 samlade därför 55 frivilliga ihop 1,6 kubikmeter avfall längs 3 kilometer strand på 30 timmar. Avfallet omfattade 650 liter polystyren, 642 kapsyler, 226 plastflaskor, 200 bomullstussar, 120 tomma kartonger, 100 plastmuggar, 62 tändare, 42 skor/sandaler, 41 metallburkar, 35 ballonger/kulor, 22 blöjor, kaffefilter, 12 sprutor, sex lådor för fiskedrag, fem plagg, två däck, två fisknät, ett batteri och tre liter cigarettfimpar.

I början av juli 2021, ett år efter invasionen den 13 juli 2020, beslöt Hyères, Métropole Toulon-Provence-Méditerranée, nationalparken Port-Cros, företaget som ansvarar för kollektivtrafiken mellan fastlandet och Porquerolles, samt de 12 privata rederier som också trafikerar ön, att sätta en tröskel för antalet besökare till 6.000 per dag.

"Porquerolles är en ö-juvel för vilken situationen inte längre var hållbar", sade Jean-Pierre Giran, borgmästare i Hyères, och fortsatte: "Vi kunde ha tredubblat biljettpriserna, men i slutändan skulle bara de rika kunna ha kommit. Det är odemokratiskt. Med detta ställningstagande tar vi ett viktigt steg. Det är en etisk och modig handling."

e Källor

[European Best Destinations. The best beaches in France](#)

[Eurostat: Municipal waste statistics](#)

Reichehencker, A. 2016. [The Shaping factors of waste separation on the island of Porquerolles. University of Wageningen](#)

Indikator 38: Skatter och bidrag

a Motivering

Skatter som påverkar öbornas liv är personlig inkomstskatt, fastighetsskatt, bolagsskatt, obligatorisk socialförsäkringsavgift, moms, vägskaft och en energiskaft. Det finns allmänna och specifika bidrag som sänker effekten av vissa av dessa skatter och utjämnar orättvisor.

Skatteinstrument och bidragssystem varierar mycket mellan de olika ö-nationerna. Att fokusera på ett enda instrument kan vara missvisande. Personliga inkomstskatter har ofta en progressiv struktur och inkluderar olika nivåer på alla förvärvsinkomstkällor, löner, pensioner och sociala förmåner, till exempel arbetslöshetsersättning. Skatter som betalas på inkomst av kapital kännetecknas vanligtvis av en mer linjär skala.

Person- och inkomstskatter utgör mindre än 10% av BNP i Frankrike och Spanien och nästan 15% i Finland, för att nämna tre enastående önationer i Europa. I alla länder tas obligatoriska socialförsäkringsavgifter ut på arbetsinkomst från anställda, dock med en lägre andel än på arbete. Den utgör 10% av BNP i Frankrike, 5% av BNP i Finland och 4% i Spanien.

Förmögenhetsskatter finns i många former i nästan alla länder, från 1 % i Finland till 3,5 % i Frankrike.

Moms tas ut på varor i varje tillverkningsled där värde tillförs ända fram tills att den blir såld. Momsen höjer statens intäkter utan att straffa de rika. Den sägs vara ett alternativ till inkomstskatt – vilket inte nödvändigtvis stämmer eftersom många länder har både inkomstskatt och moms.

I den tidigare bobarhetsanalysen har vi sett många exempel på att det är dyrare att bo och arbeta på en ö. Vi har sett på kostnader i indikator 5 (befolkningsdynamik), 6 (långa avstånd), 7 (låg tillgänglighet), 24 (ekosystemen), 27 (utgiftsläckage), 29 (levnadskostnader) och 30 (bostäder). Frågan är: kompenserar skatter och understöd öborna för deras högre kostnadsläge?

b Definition

Hur skatter och understöd påverkar livet på ön jämfört med hur det är i närmaste stad, kommun eller region på fastlandet.

c Beräkning

	Utfärdad av				Jämfört med fastlandet			
	Kommun	Region	Stat	EU	Hög	Låg	Rättvis	Orättvis
SKATTER								
Personlig inkomstskatt								
Fastighetsskatt								
Företagsskatt								
Obligatoriska socialförsäkringsavgifter								
Moms								
Kapitalinkomstskatt								
Vägska								
Energiska								
Annat								
BIDRAG								
Reducerat pris på färjan, personer och bilar								
Reducerat pris på färjan för gods								

Jordbruksstöd								
Fiskestöd								
Stöd för nystartade företag								
Stöd för nyanställning								
Skatteundantag t ex alkohol & tobak								
Annat								

1	2	3	4
Skatterna är orättvisa	Några skatter är orättvisa	Skatterna är rimligt rättvisa	Skatterna är rättvisa
Inga understöd	Några understöd	Det finns många understöd men bara till en viss gräns	Det finns tillräckligt med understöd

d Exempel

Fyren på Litløya utanför Bø. Foto www.littleislandlighthouse.com

Längst upp i Norge ligger Nordland, Troms, Finnmark och Svalbard. Här hålls skola, badhus, brandkår, polisstation och annan samhällsservice igång fastän samhällena är små. Detta beror på en rik uppsättning understöd varav en del ovanliga: de obligatoriska socialförsäkringsavgifterna är lägre, ju längre bort du är från storstäderna; Studielån kan avskrivas för den som flyttar till landsbygden; Inkomstskatt, som är en rak schablonbeskattning på 23% i Norge, är lägre i de norra fylkena, endast 19,5 %.

Langøya i Nordland, norr om Lofoten, är Norges tredje ö i storlek, 850 km². Den är uppdelad i fyra kommuner: Bø, Øksnes, Sortdal och Hadsel. Europaväg 10 leder från fastlandet till Hinnøya över den tusen meter långa Hadselbron till Langøya. Längst österut ligger Bø kommun, med 2.565 invånare året runt, en kraftig minskning sedan 1950-talet då över 6.000 människor bodde här. Några öar väster om Bø är bebodda till exempel Litløya (Lillön) som Ellen Marie Hansteensen numera äger inklusive fyren. Hon är tidigare mellanösternkorrespondent, öns enda invånare och driver kafé och pensionat här.

Utöver inkomstskatt och sociala avgifter tar Norge ut en förmögenhetsskatt på 0,85 % på invånarnas kapital om det är värt mer än 1,5 miljoner norska kronor (154.000 euro). Av denna förmögenhetsskatt tillfaller 0,15 % staten, resterande 0,7 % går till den kommun där individen bor.

Kommunen Bø beslutade att från och med januari 2021 bara ta ut 0,2 % i förmögenhetsskatt, en minskning från 0,85 % till 0,35 % för dess invånare. Bøs borgmästare Sture Pedersen hoppades att skattesänkningen skulle göra att några av landets rikaste skulle flytta till Bø vilket tolt skulle leda till inkomstökning och nya ekonomiska möjligheter för kommunen. "Offentliga myndigheter övergav oss för flera år sedan", sade Pedersen, "vi gör det här för att locka kapital till vår kommun. Vi behöver det för att överleva och skapa jobb."

Bland ett flertal rika norrmän som nappade på möjligheten att flytta till Bø var pensionerade längdskidåkaren och kulturikonen Bjørn Daehlie. Men det visade sig finnas en utjämningsregel, en tröghetsfaktor i skattesystemet, som inte beaktades när beslutet togs. Bø får inte omgående uppbära förmögenhetsskatten av de nyanlända, och de befintliga invånarna får också en sänkt förmögenhetsskatt. Summorna går helt enkelt inte ihop för Bø.

Det verkar som om skattesänkningen var illa planerad och genomförd, och får betyg 1, medan understöden till öar i Nordland fylke generellt får en 4.

e Källor

David Nikel. 2020. [Wealthy Norwegians Are Moving To This Remote Tax Haven. Forbes.](#)

[Skatteetaten. Finnmarksfradraget.](#)

Nilsen Trygstad, A & Jæger Kristoffersen, K. 2020. [Tar med seg 2,2 milliarder til Norges nye skatteparadis. NRK.](#)

Hansson, E. 2016. [Därför går det så bra för norska landsbygden och så dåligt för den svenska. Natursidan.se.](#)

Anders Källgård: Norges öar (2018), "Litløya" sid 546-547

The Habitability Handbook – An assessment tool for viable island communities by the [Archipelago Institute at Åbo Akademi University](#) is licensed under [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](#).